

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ ТА ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

НЕСТОР Віталій Романович - аспірант кафедри конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 342.56 (73)

В статті розкривається правове регулювання позицій конституційних судів в Україні та Литовській Республіці, аналізується досвід в цій сфері Литви, дається характеристика законодавчого регулювання правових позицій конституційних судів.

Ключові слова: Конституційний Суд, правові позиції конституційних судів, конституційне законодавство, Конституція України, Конституційний Суд України, Конституційний Суд Литовської Республіки.

Проблематика правової природи актів конституційних судів України та Литовської Республіки є надзвичайно актуальною, потребує розгорнутого теоретичного та науково-практичного дослідження, законодавчого обґрунтування і вдосконалення правового регулювання, оскільки діяльність конституційних судів як і діяльність будь-якого іншого державного органу пов'язана із прийняттям ними відповідних актів, які виступають як кінцевий результат цієї діяльності.

Безумовно, що правова природа актів конституційних судів обумовлюється їх місцем в системі органів державної влади, а також особливостями правового регулювання їх статусу. У свою чергу юридична природа актів, що приймаються конституційними судами, обумовлює їх місце в системі стримувань і противаг та в державному механізмі в цілому.

Питання щодо правового регулювання актів Конституційних судів в Україні

та Литовській Республіці досліджувалися у працях, зокрема, А. Головіна, В. Бринцева, С. Вдовіченка, М. Гультай, М. Колоса, Н. Мяловицької, П. Стецюка, В. Чехаріна, В. Шаповала, Ю. Шульженко і інших.

Насамперед слід розглянути питання законодавчого регулювання актів конституційного суду. Так, відповідно до Конституції України [1] існує два види актів Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції Української держави. Зокрема, згідно із статтею 150 Конституції України з питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Статтею 151 Конституції України передбачається, що Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Поняття, зміст, порядок винесення актів Конституційного Суду України регу-

люється Главою 8 Закону України «Про Конституційний Суд України» [2], яка має назву «Рішення та висновки Конституційного Суду України».

Відповідно до статті 61 Закону «Про Конституційний Суд України», яка називається «Рішення Конституційного Суду України» Конституційний Суд України за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної

Судді Конституційного Суду України не мають права утримуватися від голосування, крім випадків, передбачених частиною першою статті 19-1 цього Закону, в яких вони зобов'язані утриматись від голосування.

Рішення і висновки Конституційного Суду України мотивуються письмово, підписуються окремо суддями Конституційного Суду України, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються. Вони є остаточними і не підлягають оскарженню.

Підписання суддею Конституційного Суду України рішення, висновку Конституційного Суду України є обов'язковим.

Відповідно до статті 64 Закону, яка називається «Окрема думка судді Конституційного Суду України» окрема думка судді Конституційного Суду України, який підписав рішення чи висновок Конституційного Суду України, викладається суддею Конституційного Суду України у письмовій формі і додається до рішення чи висновку Конституційного Суду України.

Відповідно до статті 69 Закону, яка називається «Обов'язковість рішень і висновків Конституційного Суду України» рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання.

Порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України встановлений статтею 70 Закону, яка визначає, що копії рішень і висновків Конституційного Суду України надсилаються наступного робочого дня після їх офіційного оприлюднення суб'єкту права на конституцій-

не подання чи конституційне звернення, з ініціативи якого розглядалася справа, до Міністерства юстиції України, а також до органу влади, що прийняв правовий акт, який був предметом розгляду в Конституційному Суді України.

У разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку.

Конституційний Суд України має право зажадати від органів, зазначених у статті 70 Закону, письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку Конституційного Суду України.

Невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Також слід зазначити, що статтею 50 Закону передбачається можливість прийняття Конституційним Судом України процесуальних ухвал про відкриття провадження та про відмову у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України.

Неможливо залишити поза увагою нормативні приписи Регламенту Конституційного Суду України затвердженого Рішенням Конституційного Суду України від 5 березня 1997 року (у новій редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14 жовтня 2008 року N 34-р/2008 (v034p710-08).

Рішення Конституційний Суд України ухвалює за результатами розгляду справ щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів та інших правових актів і щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Висновки Конституційний Суд України дає за результатами розгляду справ щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи

про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157, 158 Конституції України; про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

Конституційний Суд Литовської Республіки гарантує верховенство Конституції Литовської Республіки в правовій системі і конституційну законність допомогою вирішення в установленому порядку питання про відповідність законів та інших прийнятих Сеймом актів Конституції, а також про відповідність актів Президента Республіки та Уряду Конституції та законам.

У встановлених Конституцією і Законом випадках Конституційний Суд дає висновки Сейму і Президенту Республіки.

Конституційний Суд Литовської Республіки може оголосити акти Сейму Литовської Республіки неконституційним і, таким чином, скасувати їх дію. Його юрисдикція поширюється на питання конституційності нормативних актів, цілісності Конституції. Окрім цього, Конституційний Суд приймає судові рішення щодо відповідності актів уряду Литовської Республіки чинному законодавству, міжнародних договорів положенням Конституції Литовської Республіки, а також приймає остаточне рішення про порушення під час виборів.

За результатами своєї діяльності Конституційний Суд Литовської Республіки приймає два види актів: постанови та рішення. Статтею 72 Закону «Про Конституційний Суд Литовської Республіки» [3] закріплено, що постанови конституційного суду мають силу закону і є обов'язковими для всіх інституцій влади, посадових осіб і громадян [4].

В цілому, питання актів, що видає Конституційний Суд Литовської Республіки охоплюються положеннями статті 22 Закону «Про Конституційний Суд Литовської Республіки». Чинна редакція цієї статті (з поправками від 31 липня 1996 року) містить таке формулювання:

«Стаття 22. Постанови та Рішення Конституційного Суду

Конституційний Суд приймає рішення щодо вирішення справ по суті шляхом видання постанови. Конституційний суд виносить постанови від імені Литовської Республіки.

У випадках, передбачених цим Законом, деякі остаточні акти Конституційного Суду можуть називатися висновками.

Конституційний Суд приймає рішення з окремих питань, які не можуть вирішуватися по суті.

Конституційний Суд приймає постанови, затверджує висновки і рішення у спеціальній нарадчій кімнаті.

Конституційний Суд може прийняти рішення з простих запитань, а також з процедурних питань під час слухання не виходячи до нарадчої кімнати. У випадку, коли приймається таке рішення, Головуючий має негайно оголосити його і прослідкувати за внесенням відомостей про таке рішення до протоколу судового засідання [5].»

Загалом, згідно з текстом Закону «Про Конституційний Суд Литовської Республіки», встановлюється вичерпний перелік випадків, у яких суд надає саме висновки, а саме – йдеться про положення статті 73 цього закону, де, зокрема зазначено, що Конституційний Суд дає висновки з таких питань:

1) щодо порушення виборчого законодавства під час виборів Президента Республіки або виборів членів Сейму;

2) стосовно стану здоров'я Президента Республіки (чи дозволяє фізичний стан голови держави йому/їй продовжувати займати посаду та виконувати покладені на нього/неї обов'язки;

3) стосовно відповідності міжнародних договорів Литовської Республіки Конституції. Такі висновки, зазвичай, надаються на запит Сейму перед їх ратифікацією;

4) чи є в конфлікті з Конституцією конкретні дії членів Сейму посадовців і державних службовців, щодо яких було порушено справу про імпічмент.

Таким чином, можна зробити висновок, що існує трьохкомпонентна система актів Конституційного Суду Литовської Республіки, згідно з якою рішення по суті справи приймаються у формі постанови, рішення

в окремих випадках, чітко встановлених у рамках статті 73 Закону «Про Конституційний Суд Литовської Республіки» – у формі висновків, а процедурні рішення – так і називають рішеннями.

На наше переконання, потребує свого вирішення питання про те, яка все ж роль окремої думки судді Конституційного Суду, адже нині за приписами статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» окрема думка судді, який підписав рішення чи висновок Конституційного Суду України, викладається суддею Конституційного Суду України у письмовій формі і додається до рішення чи висновку Конституційного Суду України. Проте практика показує, що такі окремі думки мають значення хіба-що для правничої науки і жодним чином не мають якого-небудь регулятивного змісту. Окрема думка лише показує відмінну позицію відповідного судді Конституційного Суду.

Більшість вчених робить висновок, що рішення Конституційного Суду України – це правовий акт, прийнятий Судом у межах своєї компетенції та в установленому Законом процесуальному порядку, в якому встановлюється зміст правового акта, що є предметом конституційного контролю, та здійснюється тлумачення Конституції і законів України [6, с. 91].

Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року у справі № 1-31/2000 № 15-рп/2000 встановлено, що системне тлумачення частини другої статті 150 Конституції України та частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у контексті Конституції України свідчить, що рішення

Конституційного Суду України незалежно від того, визначено в них порядок і строки їх виконання чи ні, є обов'язковими до виконання на всій території України. Органи державної влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та службові особи, громадяни та їх об'єднання, іноземці, особи без громадянства повинні утримуватись від застосування чи використання правових актів або їх положень, визнаних неконституційними.

Рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8).

Закони, інші правові акти, їх окремі положення, визнані рішенням Конституційного Суду України такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), втрачають чинність з дня ухвалення відповідного рішення (частина друга статті 152 Конституції України). При цьому згідно з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 рішення і висновки Конституційного Суду України є однаково обов'язковими до виконання.

Відповідно до змісту частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку додаткові заходи, пов'язані з порядком їх виконання, звернувши увагу на терміновість чи обов'язки щодо його забезпечення. При цьому незалежно від того, чи визначено в рішенні, висновку Конституційного Суду України, зокрема, порядок його виконання, відповідні державні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повнова-

жень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Проте додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання. Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Положення частини другої статті 150 Конституції України щодо виконання рішень Конституційного Суду України необхідно розуміти так, що закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що відповідно до частини другої статті 152 Конституції України втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Положення частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо порядку виконання рішень, висновків Конституційного Суду України треба розуміти як право Конституційного Суду України у разі необхідності визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки його виконання та покласти обов'язок на відповідні державні органи забезпечити це виконання. При цьому незалежно від того, чи визначено в рішенні, висновку Конституційного Суду України порядок його виконання, відповідні державні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [7].

Таким чином, рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим. Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

Отже, правові позиції Конституційного Суду України можна визначити в декількох значеннях, зокрема, в широкому та вузькому. В широкому значенні інститут правових позицій Конституційного Суду України охоплює правові позиції, сформувані та сформульовані Конституційним Судом України колегіально в прийнятих ним актах і суддями Конституційного Суду України одноособово, викладеними як їх окремі думки. З урахуванням того, що окрема думка судді Конституційного Суду України є додатком до акта Суду, а значить є його складовою частиною, правові позиції Конституційного Суду України і позиції окремих суддів є функціонально взаємопов'язаними, взаємообумовленими, взаємодоповнюючими, але різними за юридичної силою. У вузькому значенні правові позиції Конституційного Суду України слід розуміти як систему концептуальних послідовних взаємоузгоджених висновків, правоположень, умовиводів, аргументів і заперечень Конституційного Суду України, сформульованих на підставі Конституції і законів України та з урахуванням загальноновизнаних правових цінностей, конституційних принципів і міжнародних правових стандартів. Ці позиції Конституційний Суд України приймає колегіально у межах конституційно і законодавчо визначених повноважень та в порядку конституційного провадження [8, с. 53-54].

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу до док.: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>]
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 3.06.1992 р., № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 33. – Ст. 471.
3. The Law on the Constitutional Court / The law on the Constitutional Court of the Republic of Lithuania (translation by the Constitutional Court) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-law-on-the-constitutional-court/193>

АНОТАЦІЯ

В статті розкривається правове регулювання позицій конституційних судів в Україні та Литовській Республіці, аналізується досвід у цій сфері Литви, надається характеристика законодавчого регулювання правових позицій конституційних судів.

SUMMARY

The article describes the regulation of acts of constitutional courts in Ukraine and in the Republic of Lithuania, analyzes experiences in this field in Lithuania, provided legislative regulation characteristics of the legal positions of constitutional courts.

4. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов. – М. : Зерцало, 1998. – 800 с. – С. 703

5. The Law on the Constitutional Court / THE LAW ON THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA (translation by the Constitutional Court) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-law-on-the-constitutional-court/193>

6. Конституційна юрисдикція / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю.Г. Барабаша та А.О. Селіванова. – Х. : Право, 2012. – 168 с. – С. 91

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (консти-

туційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року у справі № 1-31/2000 № 15-рп/2000. // Офіційний вісник України від 05.01.2001. – № 51. – Стор. 80 – Ст. 2226.

8. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу / Х. Приходько // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 2. – С. 43–54. – С. 53-54.